

JOLANTA WASILEWSKA* – LUBLIN

SZKAPLERZ – IKONOGRAFIA PRZEDSTAWIEŃ

W czasie gdy różne zakony zaczęły zrzeszać wiernych w bractwa i tercjarstwa, dawały im do użytku mały szkaplerz, jako zewnętrzny znak nawiązujący do ubrania zakonnego¹. Dzięki temu osoby świeckie mogły na co dzień nosić szkaplerz jako symbol okrycia szatą zbawienia i Bożej opieki². Miniatura szkaplerza zakonnego to najczęściej dwa małe prostokątne kawałki (płatki) sukna, połączone tasiemkami w taki sposób, aby można było włożyć go na siebie przez głowę, a tasiemki leżały na ramionach. Jeden kawałek szkaplerza powinien zwieszać się na plecach, co oznacza, że troski, niepowodzenia i krzyż naszego żywota należy znosić z pokorą tak jak Matka Boża, z poddaniem się woli Bożej. Drugi powinien opadać na piersi, w których bije nasze serce, a szkaplerz przypomina, że bije ono na chwałę Bożą i dla bliźnich³.

Święta Kongregacja Odpustów (Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów) zajmująca się wielokrotnie szkaplerzem w XIX wieku⁴, postanowiła, że płatki wełniane (nie z bawełny, płótna czy jedwabiu) muszą być czworokątne (inne formy są niedozwolone). Materiał pod groźbą nieważności samego szkaplerza, musi być z takiego samego sukna co habit, i nie może być haftowany lub robiony na drutach albo filcowy⁵. Wełniane płatki mogą być ozdobione obrazem tkanym, haftowanym, naszytym lub drukowanym. Obraz ten może być

* Jolanta Wasilewska – mgr historii sztuki, starszy kustosz dyplomowany w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL, e-mail: jolanta.wasilewska@kul.pl

¹ W. Szmyd, *Odpusty*, Kraków 1930, s. 132-135.

² T. Szkopek, *Szaty zbawienia*, Gdańsk 2005, s. 12.

³ M. Cyprianus a Sancta, *Skarb Karmelitański*, Poznań 2011, s. 18-19.

⁴ Miały one [szkaplerze] przedstawiać ubranie zakonne, zwłaszcza ową suknię barkową, i według koloru wyobrażać ściślejsze połączenie z konkretnym zakonem. F. Beringer, *Odpusty: podręcznik dla duchowieństwa i wiernych*, Kraków 1890, s. 344; W XX wieku Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów ponowiła te same zasady. <http://www.sanctamissa.org/en/resources/books-1962/rituale-romanum/> (dostęp: 15.06.2015).

⁵ *Acta Sanctae Sedis* T.XXVII, *Quoad materiam ex qua confici debent Scapularia*, Romae 1895, s. 692.

z innego materiału i innej barwy niż sam szkaplerz, rozmiary tych ozdób jednak powinny być mniejsze od samych płatków, tak aby widoczny był materiał, kształt i barwa sukna. Płatki połączone są dwoma sznurkami lub tasiemkami w dowolnym kolorze i z dowolnego materiału; nosi się go na ubraniu lub pod ubraniem w ten sposób, aby jeden płatek zwisał na piersiach, a drugi na plecach⁶. Wyjątek stanowią: szaplerz św. Michała Archanioła w formie tarczy, czerwony szkaplerz Męki Pańskiej, którego wełniane tasiemki muszą być koloru czerwonego oraz szkaplerze Trójcy Przenajświętszej i św. Józefa, których tasiemki (z dowolnego materiału) muszą być białe. Do najbardziej znanych władców, którzy nosili szkaplerz należą min.: św. Ludwik IX – król Francji, królowie Anglii Edward i Henryk IV Lancaster oraz wielu innych władców europejskich⁷. W Polsce członkami bractwa szkaplerznego byli królowa Jadwiga i król Władysław Jagiełło. Szkaplerze nosili także królowie: Jan Kazimierz i Michał Korybut Wiśniowiecki. Oprócz władców, magnatów i szlachty przywilej noszenia szkaplerza mieli mieszczanie i chłopi⁸. Dawniej noszono szkaplerze większych rozmiarów, dzisiaj przyjęły się mniejsze formy⁹.

1. Biały szkaplerz Trójcy Przenajświętszej (trynitarze)¹⁰ – jeden lub dwa płatki z białej wełny, z naszytym czerwono-niebieskim krzyżem, pionowa belka jest koloru czerwonego, poprzeczna niebieskiego; nie określa się, która belka ma być na wierzchu. Zazwyczaj krzyż znajduje się po obu stronach szkaplerza (w przypadku jednego płatka), ale wystarczy kiedy naszyty jest z jednej strony. Trzy kolory oznaczają Trójcę Świętą. Tasiemki mogą być z dowolnego materiału¹¹. Szkaplerz ten noszony jest przez Bractwo Przenajświętszej Trójcy od Wykupu Niewolników i przez tercjarzy trynitarских. Nosiły go błogosławione: Anna Maria Taigi i Elżbieta Canori Mora.

2. Biały szkaplerz Matki Bożej Miłosierdzia (mercedarianie)¹² – jeden płatek; na przedniej stronie widnieje wizerunek Matki Bożej Miłosierdzia, na odwrocie symbole zakonu (herb mercedariuszy). Noszony przez Bractwo Błogosławionej Maryi Dziewicy Miłosierdzia od Wykupu Niewolników i przez tercjarzy mercedarianów.

⁶ *Acta Sanctae Sedis T.XXX, Dubia varia de Scapularibus*, Romae 1898, s. 748.

⁷ Cyprianus a Sancta, *Skarb Karmelitański*, s. 113.

⁸ K.S. Moison, B. Szafraniec, *Maryja Orędowniczka Wiernych*, Warszawa 1987, s. 97.

⁹ Obecnie szkaplerze powinny mieć wymiary: 2 cm szerokości i 3 cm długości. W dawnych wiekach noszono dość duże szkaplerze, z płatkami o rozmiarach ok. 20×25 cm, później je zmniejszono. Szkopek, *Szaty zbawienia*, s. 15-16.

¹⁰ Zatwierdzony przez Innocentego w 1198 r. A. Ball, *Katolickie sakramentalia*, Gdańsk 2005, s. 177.

¹¹ Jeden z najstarszych szkaplerzy został ukazany przez anioła pobożnemu prymicjantowi (św. Jan z Malty) podczas sprawowania jego pierwszej mszy św. Posłaniec ów ubrany był w białą szatę z czerwono-niebieskim krzyżem greckim na niej. Był to początek nowego zakonu oraz szkaplerza. K. Rajski, *Szkaplerz Trójcy Przenajświętszej – trynitarzski*. <http://www.pch24.pl/> (dostęp 15.06.2015).

¹² Zatwierdzony przez Honoriusza III w 1218 r., a następnie Grzegorza IX bullą *Devotionis vestrae* z 1235 r. Szkopek, *Szaty zbawienia*, s. 102-105.

3. Brązowy szkaplerz Matki Bożej z Góry Karmel (karmelici, karmelici bosci)¹³ – dwa prostokątne płatki; na jednym może być umieszczony wizerunek Matki Bożej Szkaplerznej, na drugim Najświętsze Serce Pana Jezusa. Oba płatki są wykonane z sukna czarnego lub brązowego (zwykle z habitu) i zawieszane na sznurku lub tasiemce dowolnej barwy¹⁴.

Szkaplerz karmelitański nosili liczni władcy europejscy, a w Polsce niemal wszyscy królowie, począwszy od św. Jadwigi i Władysława Jagiełły, którzy sprowadzili karmelitów do Polski w 1396 r. i zostali pierwszymi członkami bractwa. Szkaplerz ten cieszył się popularnością wśród szlachty, mieszczan, chłopów, rycerzy, powstańców i żołnierzy. Widnieje on na piersi Rejtana na obrazie Jana Matejki. Nosili go święci spoza Karmelu, jak np. Jan Bosko, Maksymilian Kolbe, Wincenty a Paulo, Piotr Klawer, Robert Bellarmin, Alfons Maria Liguori, Jan Maria Vianney, Wincenty Pallotti, Bernadeta Soubirous, Josemaría Escrivá de Balaguer i Jan Paweł II.

4. Czarny szkaplerz Matki Boskiej Bolesnej lub Szkaplerz Siedmiu Boleści Błogosławionej NMP (serwici)¹⁵ – z dwóch prostokątnych płatków sukna koniecznie czarnego. Ozdoby na szkaplerzu są dozwolone i dowolne, jednak najczęściej z wizerunkiem MB Bolesnej. Tasiemki lub sznurki mogą być dowolnego koloru. Noszony jest przez Bractwo Siedmiu Boleści Matki Bożej i przez tercjarzy serwitów. Zastępowany był medalikiem Matki Bożej Bolesnej z siedmioma mieczami przesywającymi Jej Serce.

5. Niebieski szkaplerz Niepokalanego Poczęcia NMP (teatyni i marianie)¹⁶ – dwa płatki, na jednym wizerunek Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus (odzianej w białą szatę, na którą narzucony jest płaszcz koloru niebieskiego), otoczony napisem: *Immaculata Virginis Mariae Conceptio Sit nobis salus et protectio*, na drugim monogram *MARIA* z napisem: *Irreprehensibilis Mater et intacta Virgo, intercede pro nobis ad Dominum*. Szkaplerz powinien być z materiału wełnianego w kolorze niebieskim, a płatki mogą być połączone sznureczkiem w jakimkolwiek kolorze¹⁷. Zgodnie z ponad trzywiekową tradycją marianie rozpowszechniają wśród wiernych noszenie wspomnianego szkaplerza jako jedną z form szerze-

¹³ Oficjalnie zatwierdzony przez Klemensa VII bullą „Ex clementi” z dnia 12 sierpnia 1530 r. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz> (dostęp: 15.06.2015).

¹⁴ Wyszycie Najświętszych Imion Jezusa i Maryi jest tylko dla ozdoby i nie jest warunkiem koniecznym do ważności szkaplerza. Beringer, *Odpusty: podręcznik dla duchowieństwa i wiernych*, s. 552.

¹⁵ Zapoczątkowany 1240 r. i rozpowszechniony przez serwitów od 1266 r. Zatwierdzony w 1424 r. przez papieża: Marcina V i w 1495 r. przez Aleksandra VI. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz> (dostęp: 18.06.2015).

¹⁶ Klerycy regularni czyli teatyni, którzy zarządzili klaszturem przez Wielebną Urszulę założonym, uzyskali od Stolicy Apostolskiej upoważnienie poświęcenia i wkładania tych szkaplerzy (Klemens X Breve z 30 stycznia 1671 r.) Beringer, *Odpusty: podręcznik dla duchowieństwa i wiernych*, s. 355.

¹⁷ Propagowany przez marianów niebieski szkaplerz jest na czerwonych tasiemkach, zgodnie z Regulą 10 Cnót Ewangelicznych Najświętszej Maryi Panny. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz> (dostęp: 18.06.2015).

nia czi Niepokalanego Poczęcia NMP¹⁸. Szkaplerz nosili święci: Dominik Savio i Pius X oraz błogosławieni: Stanisław Papczyński i Jerzy Matulewicz.

6. Czerwony szkaplerz Najdroższej Krwi Chrystusa lub Przenajdroższej Krwi Chrystusa (misjonarze Krwi Chrystusa)¹⁹ – dwa płatki z czerwonego sukna, większy i mniejszy (wyjątek wśród szkaplerzy); zdobiony jest tylko większy, znajduje się na nim kielich z Krwią Chrystusa adorowany przez dwa anioły. Zdobiony płatek noszony jest na piersi, mniejszy bez zdobienia na plecach. Noszony przez Arcybractwo Krwi Chrystusa w Rzymie i przez Pobożne Zjednoczenie Przenajdroższej Krwi (obecnie Wspólnota Krwi Chrystusa).

7. Czarny szkaplerz Męki Pańskiej (pasjonisci)²⁰ – dwa płatki z czarnego wełnianego sukna. Na płatku spadającym na piersi musi być przedstawiony znak pasjonistów, tj. serce nad nim krzyż z napisem *Jesu Xpi Pasio* oraz trzy gwoździe, na drugim obraz Ukrzyżowanego Jezusa, w narożach symbole męki: kielich z Getsemani, welon, korona cierniowa i kamienna kolumna biczowania. Na spodzie obu płatków znajduje się napis *Sit Semper in Cordibus Nostris*. Noszony przez Stowarzyszenie Najświętszego Krzyża i Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa. Nosła go św. Gemma Galgani.

8. Biały szkaplerz Najśladszego Serca Pana Jezusa²¹ – jeden płatek, na którym przedstawione jest Najświętsze Serce Jezusa takie, jakie Pan Jezus objawił bł. Małgorzacie (jest ono zawsze w czerwonym kolorze, opasane cierniową koroną z płomieniem i krzyżem wychodzącym z niego i z uwydatnioną raną). Niekiedy wokół rysunku znajduje się napis: *Stój! Serce Jezusa ze mną*. Szkaplerz wykonany jest z jednego kawałka białej flaneli lub białego sukna, na którym, z materiału wycięte, albo wyhaftowane, lub też wydrukowane jest Serce²². Szkaplerz można nosić na osobnej tasiemce lub przyszyć do innego szkaplerza.

9. Czerwony szkaplerz Męki Pańskiej (Szkaplerz Najświętszego Serca Pana naszego Jezusa Chrystusa oraz Najukochańszego i Współcierpiącego Serca Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej) (lazaryści, misjonarze)²³ – jeden lub dwa płatki z czerwonego wełnianego sukna. Na jednym wizerunek ukrzyżowanego Zbawiciela, u stóp narzędzia Jego Męki: bicze, młotek, gąbka, sukna zbroczona Najświętszą Krwią, wokół napis *Święta Męko Pana naszego Jezusa*

¹⁸ Pierwszym marianinem, który zwrócił się do teatynów w Rzymie z prośbą o udzielenie niezbędnego upoważnienia do propagowania niebieskiego szkaplerza (1733) był sługa Boży o. Kazimierz Wyszyński od św. Józefa (1700-1755). Szkopek, *Szaty zbawienia*, s. 110-111.

¹⁹ Zatwierdzony przez papieża Piusa VII w 1815 roku w Rzymie, członkowie Arcybractwa Krwi Chrystusa otrzymali czerwony szkaplerz lub czerwoną wstęgę. Tamże, s. 57.

²⁰ Zatwierdzony przez Piusa IX 22 września 1861 roku. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz> (dostęp: 18.06.2015).

²¹ Zapoczątkowany przez Magdalenę Remuzat w 1720 r. podczas morowej zarazy w Marsylii. Zatwierdzony 28 października 1872 r. przez bł. Piusa IX. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz> (dostęp: 18.06.2015).

²² Beringer, *Odpusty: podręcznik dla duchowieństwa i wiernych*, s. 359.

²³ Bł. Pius IX potwierdził szkaplerz Męki Pańskiej reskryptem z 25 czerwca 1847 r., obdarzył odpustami i upoważnił wszystkich kapłanów ze zgromadzenia lazarystów do poświęcenia go i rozdawania wiernym; W. Bomba, *Dary nieba : Szkaplerz Niepokalanego Serca Maryi, Szkaplerz Męki Pańskiej i Najświętszych Serc Jezusa i Maryi*, Kraków 2006, s. 38-40.

Chrystusa zbaw nas; z drugiej strony lub na drugim Najświętsze Serca Jezusa i Maryi, pomiędzy nimi krzyż oraz napis: *Najświętsze serca Jezusa i Maryi strzeżcie nas*. Płatki muszą być z czerwonego sukna, połączone dwoma tasiemkami w tym samym kolorze. Szkaplerz można zastąpić medalikiem szkaplerznym.

10. Zielony szkaplerz Niepokalanego Serca Maryi. Szkaplerz Nawrócenia. Szkaplerz Niepokalanego Poczęcia²⁴ – może składać się z dwóch płatków, ale zazwyczaj jest to jeden płatek, zawieszony na zielonej tasiemce, bądź bez tasiemki, lub przszyty do innego szkaplerza. Na jednej stronie, bądź na jednym płatku przedstawiona jest sylwetka NMP ubranej w długą suknię, okrytej płaszczem; postać ma boscie stopy, włosy swobodnie spadają jej na ramiona, a w złożonych rękach trzyma płonące serce. Na drugiej stronie lub drugim płatku znajduje się obraz płonącego serca przebitego mieczem i ociekającego krwią, zwieńczonego krzyżem, a dookoła napis: *Niepokalane Serce Maryi, módl się za nami teraz i w godzinę śmierci naszej*. Można nosić go w portfelu lub wszyć do poduszki lub ubrania.

11. Czarny szkaplerz Matki Bożej Uzdrawienia Chorych (kamilianie)²⁵ – jeden lub dwa płatki; na płatku (lub na awersie jednego) spadającym na piersi powinien znajdować się wizerunek Matki Bożej Uzdrawienia Chorych, a u Jej stóp postaci św. Józefa i św. Kamila, na drugim płatku (lub rewersie) naszyty czerwony krzyżyk, zwany Krzyżem św. Kamila. Noszony przez Bractwo Matki Bożej Uzdrawienia Chorych.

12. Biały szkaplerz Niepokalanego Serca Maryi (klaretyni)²⁶ – jeden płatek, na awersie widnieje wyobrażenie płonącego Serca Maryi z którego wyrasta lilia. Serce przebite mieczem otacza wieniec róż. Na rewersie postać Matki Bożej otoczonej wieńcem róż, z rozłożonymi dłońmi z których tryskają płomienie.

13. Niebiesko-czarny szkaplerz Michała Archaniola (michalici)²⁷ – dwa płatki w formie puklerza, na obu wizerunek św. Michała zabijającego smoka (diable) zwieńczony napisem: *Quis ut Deus?*²⁸. Obecnie szkaplerz św. Michała Archaniola to dwa płatki w kształcie tarczy, wykonane z sukna wełnianego. Na czarnym kawałku sukna znajduje się wizerunek św. Michała Archaniola z sanktuarium na Górze Gargano (Monte Sant'Angelo), na niebieskim – wizerunek Matki Bożej z sanktuarium w Miejscu Piastowym. Podobnie jedna tasiemka jest niebieska druga czarna. Noszony przez Arcybractwo św. Michała Archaniola.

²⁴ Zapoczątkowany 18 stycznia 1840 r. przez Justynę Bisguyburu, szarytkę (1817-1903). Bomba, *Dary nieba: Szkaplerz Niepokalanego Serca Maryi, Szkaplerz Męki Pańskiej i Najświętszych Serc Jezusa i Maryi*, s. 15. ; Zatwierdzony przez bł. Piusa IX w 1863 r. S.M. Kałdon, *Szkaplerz, który uzdrawia. Zielony szkaplerz Maryi*, Kraków 2009, s. 14.

²⁵ Zatwierdzony w 1860 r. przez bł. Piusa IX. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz> (dostęp: 15.06.2015).

²⁶ Zapoczątkowany przez José Xifré w 1877 r. Zatwierdzony przez bł. Piusa IX w 1877 r. A. Ball, *Katolickie sakramentalia*, Gdańsk 2005, s. 167.

²⁷ Zatwierdzony przez Leona XIII w 1880 r. <http://michalici.pl/szkaplerz> (dostęp 15.06.2015).

²⁸ Pierwszy szkaplerz św. Michała Archaniola powstał w XIX w. przy kościele św. Eustachego w Rzymie i przynależał do powołanego w tym czasie Bractwa św. Michała Archaniola. O szkaplerzu św. Michała Archaniola niemal wszystko, <http://michalici.pl/szkaplerz> (dostęp 15.06.2015).

14. Czarny albo szary lub brązowy szkaplerz św. Franciszka zwany **Szkaplerzem franciszkańskim**, albo **Szkaplerzem serafickim** (franciszkanie, franciszkanie konwentualni, kapucyni)²⁹ – na jednym płatku widnieje krzyżyk św. Franciszka³⁰. W 1957 r. wprowadzono medalik św. Franciszka z Asyżu i pozwolono na zastępowanie nim szkaplerza. Obecnie noszony jest drewniany krzyżyk *Tau*³¹, zawieszono go na sznurku lub rzemyku z trzema węzłkami, jako symbolu franciszkańskiego życia pokutnego.

15. Biały szkaplerz Najświętszego Oblicza Pana Jezusa³² – jeden płatek wykonany z białego sukna; przedstawia obraz Chusty św. Weroniki. Noszony przez członków Arcybractwa Najświętszego Oblicza Pana Jezusa³³.

16. Biały szkaplerz Matki Bożej Dobrej Rady (augustianie)³⁴ – dwa płatki; na pierwszym ma być przyszyty tej samej wielkości tylko z innego materiału płatek z obrazkiem Matki Bożej Dobrej Rady z Genazzano z podpisem: *Mater Boni Consilii*, na drugim herb papieski (tiara i klucze św. Piotra) z napisem: *Filii, acquiesce consilii eius*. Jest noszony przez członków Bractwa Matki Bożej Dobrej Rady³⁵.

17. Biały szkaplerz św. Józefa - dwie formy: włoska i francuska (kapucyni)³⁶.

Szkaplerz **włoski**³⁷ – dwa kwadratowe wełniane płatki barwy fioletowej, połączone ze sobą białymi tasiemkami lub sznurkami. Na nich naszyte są płatki (mogą być z płótna) tej samej wielkości złotego (żółtego) koloru; na pierwszym

²⁹ W 1508 r. Juliusz II określił, że szkaplerz będzie zastępować noszenie habitu przez tercjarzy franciszkańskich. Klemens XI w 1704 r. zatwierdził mały Szkaplerz św. Franciszka z Asyżu. https://pl.wikipedia.org/wiki/III_Zakon_franciszka%C5%84ski (dostęp: 15.06.2015).

³⁰ Jest to symbol krzyża charakteryzujący się kształtem w formie litery T zwany krzyżem TAU. Św. Franciszek szczególnie upodobał sobie ten znak jako znak umiłowania Bożego i obietnic Królestwa Niebieskiego.

³¹ Tau – ostatnia litera w alfabecie hebrajskim. Do spopularyzowania znaku w symbolice chrześcijańskiej przyczynił się św. Franciszek z Asyżu. Ten biblijny i franciszkański znak jest wyrazem duchowości chrześcijańskiej, katolickiej i franciszkańskiej jako zbawcze dzieło Chrystusa. M. Wrześniak, *Tau – w ikonografii*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 19, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, kol. 554-555.

³² Zatwierdzony przez Leona XIII w dniu 1 października 1885 r. Szkopek, *Szaty zbawienia*, s. 66.

³³ Członkowie arcybractwa mogą również nosić wizerunek Najświętszego Oblicza na medaliku lub krzyżu. Ball, *Katolickie sakramentalia*, s. 176.

³⁴ Zatwierdzony przez Leona XIII dekretem Kongregacji Obrzędów 21 grudnia 1893 r. Szkopek, *Szaty zbawienia*, s. 128.

³⁵ Papież Benedykt XIV ustanowił Bractwo Matki Bożej Dobrej Rady. Ball, *Katolickie sakramentalia*, 2005, s. 166.

³⁶ Szkaplerz św. Józefa powstał jednocześnie w dwóch miejscach: w Weronie we Włoszech tzw. szkaplerz włoski i drugi tzw. francuski we Francji w diecezji Saint Cloude z inspiracji matki Marii od Jezusa, założycielki zakonu Sióstr Franciszkanek od Niepokalanego Poczęcia. Szkopek, *Szaty zbawienia*, s. 136-137.

³⁷ Zatwierdzony przez Kongregację Obrzędów dla diecezji werońskiej 8 lipca 1880 r. W tej formie został przyjęty przez cały Kościół i zatwierdzony dekretem Kongregacji Obrzędów 18 kwietnia 1893 r. Tamże, s. 137-138.

płatku musi znajdować się postać św. Józefa, trzymającego na prawym ramieniu Dzieciątka Jezus, a w lewej ręce liliję, w dolnej części napis: *Święty Józefie, Opiekunie Kościoła, módl się za nami*, a na drugim płatku, spadającym na plecy, przedstawiona ma być tiara, powyżej niej gołębnica, a poniżej klucze i napis: *Duch Pański jest Jego przewodnikiem*. Tło obrazków jest białe. Kolor fioletowy symbolizuje pokorę i skromność Józefa, złoty sprawiedliwość i świętość, a biały czystość świętego³⁸.

Szkaplerz **francuski**³⁹ – dwa płatki białego sukna połączone białymi tasiemkami. Na jednym umieszczano wyobrażenie św. Józefa trzymającego Dzieciątka Jezus i liliję, a pod spodem napis: *Ite ad Joseph*, na drugim płatku litera *J* otoczona tęczą i girlandą kwiatów, a na dole w obwódce napis: *Opiekunie Kościoła powszechnego, bądź moim opiekunem*. Obrazki obszyte były naokoło niebieskimi nićmi. Noszony przez Bractwo św. Józefa, opiekuna Kościoła Świętego.

18. Biały szkaplerz Najświętszego Serca Pana Jezusa (misjonarze oblaci Maryi Niepokalanej, misjonarze Najświętszego Serca Jezusa)⁴⁰ – dwa płatki białego sukna połączone dwoma sznureczkami, na jednym płatku znajduje rysunek Serca Jezusa z Jego atrybutami (okolone koroną cierniową, z krzyżem i płomieniami u góry oraz strumieniem krwi i wody), nad którymi znajduje się znak krzyża. Na drugim kawałku sukna obraz Matki Bożej pod wezwaniem Matki Miłosierdzia.

19. Biały szkaplerz Najświętszych Serc Jezusa i Maryi⁴¹ – dwa płatki, na jednym znajduje się obrazek Serca Pana Jezusa z krzyżem i płomieniem, otoczone cierniami oraz serca Maryi przebitego mieczem, pod sercami umieszczone są narzędzia Męki Pańskiej. Na drugim płatku znajduje się czerwony krzyż. Szkaplerz noszony przez Misjonarki Najświętszego Serca oraz Misjonarze Oblaci.

20. Biały szkaplerz Św. Dominika (dominikanie)⁴² – jeden lub dwa płatki; na jednym postać świętego klęczącego przed krucyfiksem, a na drugim postać św. Reginalda z Orleanu przyjmującego habit z rąk Matki Bożej. Noszony przez dominikanów świeckich. Można zastąpić go medalikiem św. Dominika.

21. Biały szkaplerz Św. Norberta (norbertanie, premonstratensi)⁴³ – jeden płatek, na którym znajdują się postać św. Norberta. Noszony jest przez tercjarzy

³⁸ Pierwotny szkaplerz składał się z płatków białego materiału, jednak ostatecznie zaaprobowany zawiera obok bieli również kolory fioletowy i złoty, tradycyjnie związany w ikonografii chrześcijańskiej ze św. Józefem. <http://neobeataszkaplerze.blox.pl/2012/11/Szkaplerz-Sw-Jozefa.html> (dostęp: 12.06.2015).

³⁹ Zatwierdzony został przez Leona XIII 13 lutego 1884 r. W r. 1893 szkaplerz francuski przestał być używany. Beringer, *Odpusty: podręcznik dla duchowieństwa i wiernych*, s. 360.

⁴⁰ Szkaplerz powstał w 1876 r. we Francji, zapoczątkowany objawieniami Matki Bożej w Pellevoisin. Ball, *Katolickie sakramentalia*, s. 171; Zatwierdzony dekretem Kongregacji Obrzędów 4 kwietnia 1900 r. Szkopek, *Szaty zbawienia*, s. 77-78.

⁴¹ Zatwierdzony przez Kongregację Obrzędów w 1900 r. Ball, *Katolickie sakramentalia*, s. 170.

⁴² Szkaplerz został oficjalnie zatwierdzony przez Stolicę Apostolską w 1869 r., a od 1903 roku obdarzony przywilejami. Szkopek, *Szaty zbawienia*, s. 146.

⁴³ W 1128 r. wręczył (św. Norbert) hrabiemu Teobaldowi z Szampanii i Blois szkaplerz, jako dowód i znak jedności z rodziną norbertańską. Dzięki temu szkaplerz norbertański należy dziś do najstarszych szkaplerzy. Ball, *Katolickie sakramentalia*, s. 180.

norbertańskich. Zastąpiony może być medalikiem z obrazem Najświętszego Sakramentu w monstrancji adorowanego po obu stronach przez dwa klęczące Anioły i napisem *Król Aniołów* z jednej strony, a z drugiej z wizerunkiem Maryi jako Niepokalane Poczęcie z Cudownego Medalika⁴⁴.

22. Czarny szkaplerz św. Benedykta (benedyktyjni)⁴⁵ – dwa czarne płatki sukna⁴⁶. Jeden zawiera wizerunek św. Benedykta jako opata z księgą Reguły w jednej ręce i krzyżem w drugiej oraz kielich, z którego wypływa wąż symbolizujący truciznę. Na drugim płatkę przedstawiona jest postać św. Scholastyki jako przełożonej klasztoru benedyktynek, siostry św. Benedykta, z krzyżem i księgą oraz gołębicą. Noszony przez oblatów benedyktyńskich i Bractwo św. Benedykta. Nosiła go św. Franciszka Rzymianka. W 1950 r. Stolica Apostolska zezwoliła oblatom św. Benedykta na noszenie medalika św. Benedykta zamiast szkaplerza⁴⁷.

23. Szkaplerz pięcioraki (redemptoryści)⁴⁸ – razem zszyte czerwoną nitką górne krawędzie pięciu szkaplerzy w następującej kolejności podanej w *Rituale*: 1. Trójcy Przenajświętszej (biały); 2. Męki Pańskiej (czerwonny); 3. Niepokalanego Poczęcia NMP (niebieski); 4. Siedmiu Boleści NMP (czarny); 5. NMP z Góry Karmelu (brązowy). Czteroraki szkaplerz zatwierdzony przez Stolicę Apostolską dla redemptorystów, wprowadził w 1. poł. XVIII wieku św. Alfons Maria Liguori, a po jego śmierci dołączono kolejny szkaplerz Męki Pańskiej. Szkaplerz pięcioraki koniecznie musiał być zawieszony na czerwonych tasiemkach⁴⁹. W 1887 papież Leon XIII zakazał noszenia szkaplerza karmelitańskiego razem z innymi na jednej tasiemce.

24. Medalik szkaplerzny⁵⁰ – wykonany z metalu przedstawia z jednej strony Najświętsze Serce Jezusa, a z drugiej obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem trzymającą w ręce małe szkaplerze. Przyjęcie medalika musi być poprzedzone przyjęciem szkaplerza. Papież Pius X w 1910 roku zezwolił na noszenie medalika szkaplerznego zamiast małego szkaplerza⁵¹.

Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów ustaliła, że każdy kto nosi więcej niż jeden szkaplerz, może wszystkie połączyć wspólnie dwoma

⁴⁴ Na awersie Cudownego Medalika przedstawiona jest NMP frontalnie w całej postaci, z opuszczonymi rękoma, a z Jej dłoni rozchodzą się promienie światła. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz> (dostęp: 17.06.2015).

⁴⁵ Zatwierdzony oficjalnie w 1845 r. przez Grzegorza XVI. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz> (dostęp: 15.06.2015).

⁴⁶ Płatki są nieco większe od pozostałych, bo mierzą 5,08 cm długości i szerokości.

⁴⁷ Ball, *Katolickie sakramentalia*, s. 147.

⁴⁸ Zapoczątkowany przez św. Alfonsa Marię Liguori dla założonego przez siebie zgromadzenia redemptorystów. Po śmierci św. Alfonsa redemptoryści dodali jeszcze czerwony Szkaplerz Męki Pańskiej, ustalając ostatecznie Szkaplerz pięcioraki, zwany niekiedy Szkaplerzem redemptorystów. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz> (dostęp: 15.06.2015).

⁴⁹ *Acta Sanctae Sedis T. XIX, Decretum. Ordinis fratrum minorum exalceatorum et recollectorum de inscribendis nominibus christifidelium qui sacra scapularia recipiunt*, Romae 1886, s. 556.

⁵⁰ W 1920 r. papież Pius X dekretem Świętego Oficjum dopuścił noszenie medalika szkaplerznego jako namiastki małego szkaplerza. Ball, *Katolickie sakramentalia*, s. 157.

⁵¹ Decreto 16 decembris 1910 Pius X indulisit, ut omnibus fidelibus loco unius vel plurium scapularium per regularem impositionem jam adscriptis, liceat posthac unicum ex metallo numisma ad collum seu alio decenti modo deferre. *Rituale Abbreviatum*, Posnaniae 1916, s.111.

sznurkami lub tasiemkami. Gdyby jednak pomiędzy nimi znajdował się czerwony szkaplerz Męki Pańskiej, to zawieszenie szkaplerza musi być wełniane i czerwonego koloru. Każdy szkaplerz musi być oryginalny (prawdziwy). Muszą być zszyte ze sobą w taki sposób, aby zupełnie się nie pokrywały i nie wyglądały tak jakby to był jeden szkaplerz⁵². Zszywanie kilku szkaplerzy regulują odpowiednie przepisy:

1) Gdy szkaplerze zachowują ich sznurki lub tasiemki, zszyje się razem na górnym brzegu,

2) Gdy wszystkie szkaplerze zszyje się na górnym brzegu i połączy się je dwoma tylko sznurkami lub tasiemkami (chyba, że jest między nimi szkaplerz czerwony Męki Pańskiej to wtedy sznurek musi być wełniany i czerwony),

3) Dozwolone jest zszyć wszystkie szkaplerzy przez środek, tak aby z trzech boków można było zobaczyć każdy z osobna⁵³.

Aby nosić kilka szkaplerzy razem nie jest potrzebne pozwolenie. Można także należeć do różnych bractw szkaplerznych i wypełniać ich obowiązki otrzymując odpusty do nich przypisane. Nałożenie szkaplerza i błogosławieństwo musi odbyć się w czasie wspólnego obrzędu. Czynności nałożenia szkaplerza powinna uczynić osoba do tego upoważniona przez przełożonych⁵⁴. Przyjęcie szkaplerza dokonuje się tylko jeden raz. Gdy szkaplerz zniszczy się lub zgubi, można nałożyć inny niepoświęcony. Jedynie w przypadku szkaplerza Trójcy Świętej, każdy nowy musi być poświęcony przez upoważnionego kapłana⁵⁵. Wierny, który przestanie nosić szkaplerz lub medalik szkaplerzny, a chciałby powrócić do jego noszenia i odmawiania modlitw, nie musi odnawiać ceremonii przyjęcia szkaplerza⁵⁶.

Noszenie szkaplerza bez praktyk religijnych z nim związanych, nie zapewni zbawienia i nie daje przepustki do wieczności, kiedy życie przeminęło w niewielkiej duchowości i bierności, ale tylko poprzez miłosierdzie Jezusa Chrystusa i szczerą wiarę⁵⁷.

Ze wszystkimi sakramentaliami, a zatem i ze szkaplerzami powinno się obchodzić z pełnym szacunkiem i zrozumieniem dla tej formy pobożności i pozostawać wolnym od wszelkich przesądów i praktyk magicznych⁵⁸.

Do wszystkich szkaplerzy można przywiesić krzyżyk lub medalik.

⁵² *Acta Sanctae Sedis T.XIX, Decretum. Monasteriensis de Scapularibus*, Romae 1886, s. 557.

⁵³ Szmyd, *Odpusty*, s. 134-135.

⁵⁴ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t.2, Katowice 2001, s. 184.

⁵⁵ Beringer, *Odpusty: podręcznik dla duchowieństwa i wiernych*, s. 347.

⁵⁶ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz> (dostęp: 17.06.2015).

⁵⁷ W. Tochmański, *Szkaplerz Karmelitański*. <http://www.zaufaj.com/szkaplerz.html> (dostęp: 17.06.2015).

⁵⁸ „Nie wolno szkaplerzy przyszywać do szat lub nosić w kieszeni bez utracenia przywilejów, lecz można je dla ochrony owinąć jakimś materiałem. Istnieje przesąd, że trzeba nosić szkaplerze na gołym ciele, lub aby mężczyźni nosili jedną wstążkę pod pachą”. F. Liss, *Nauka o Szkaplerzach*. http://msza.net/i/cz22_00.html (dostęp: 17.06.2015).

BIBLIOGRAFIA**Źródła**

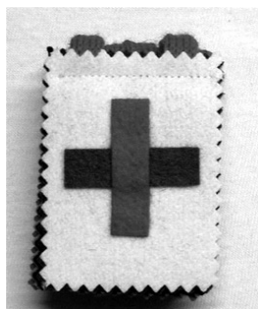
- Acta Sanctae Sedis T.XIX, Romae 1886
Acta Sanctae Sedis T.XXVII, Romae 1895
Acta Sanctae Sedis T.XXX, Romae 1898
Rituale Abbreviatum, Posnaniae 1916

Opracowania

- Ball Ann, *Katolickie sakramentalia*, Gdańska 2005
Beringer Franz, *Odpusty: podręcznik dla duchowieństwa i wiernych*, oprac. Brandt Augustyn Kraków 1890
Bomba Władysław CM, *Dary nieba. Szkaplerz Niepokalanego Serca Maryi, Szkaplerz Męki Pańskiej i Najświętszych Serc Jezusa i Maryi*, Kraków 2006
Cyprianus a Sancta Maria, *Skarb Karmelitański*, Poznań 2011
Wrzesniak Małgorzata, *Tau – w ikonografii*, w: *Encyklopedia Katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 19, Lublin 2013, kol. 554-555.
Kałdon Stanisław Maria OP, *Szkaplerz, który uzdrawia. Zielony szkaplerz Maryi*, Kraków 2009
Moison Krystyna S., *Szafraniec Beata, Maryja Orędowniczka Wiernych*, Warszawa 1987
Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich. [Komisja Episkopatu do Spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego], Katowice 2001
Powściągliwość i Praca, Miejsce Piastowe 1902-
Szkopek Tomasz, *Szaty zbawienia. Pierwsza książka o wszystkich szkaplerzach*, Gdańsk 2005
Szymd Wojciech, *Odpusty*, Kraków 1930

Internet

- <http://michalici.pl/szkaplerz>
Rajski Kajetan, *Szkaplerz Trójcy Przenajświętszej – trynitarski*. <http://www.pch24.pl/>
Liss Franciszek, *Nauka o szkaplerzach*, http://msza.net/i/cz22_00.html
<http://www.sanctamissa.org/en/resources/books-1962/rituale-romanum/>
<https://pl.wikipedia.org/wiki/Szkaplerz>
Tochmański Włodzimierz OCD, *Szkaplerz Karmelitański*, <http://www.zaufaj.com/szkaplerz.html>

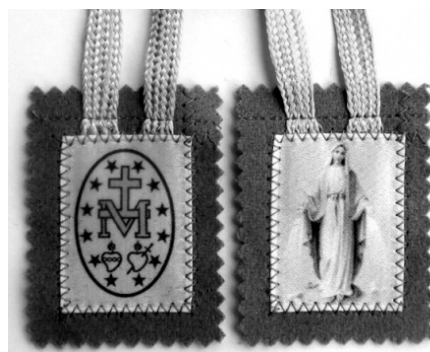
Fot. 1. Biały szkaplerz Trójcy Przenajświętszej (1)

Fot. 2. Biały szkaplerz Matki Bożej Miłosierdzia (2)

Fot. 3. Brązowy szkaplerz Matki Bożej z Góry Karmel (3)

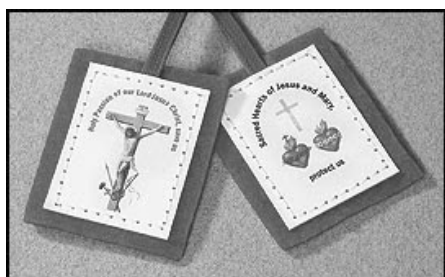
Fot. 4. Niebieski szkaplerz Niepokalanego Poczęcia NMP (5)

Fot. 5. Czarny szkaplerz Męki Pańskiej (7)

Fot. 6. Biały szkaplerz Najśladszego Serca Pana Jezusa (8)

Fot. 7. Czerwony szkaplerz Męki Pańskiej (Szkaplerz Najświętszego Serca Pana naszego Jezusa Chrystusa oraz Najukochańszego i Współcierpiącego Serca Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej) (9)

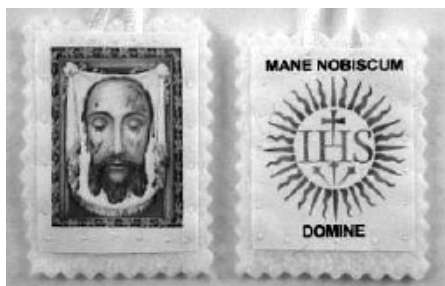
Fot. 8. Zielony szkaplerz Niepokalanego Serca Maryi. Szkaplerz Nawrócenia. Szkaplerz Niepokalanego Poczęcia (10)

Fot. 9. Biały szkaplerz Niepokalanego Serca Maryi (12)

Fot. 10. Niebiesko-czarny szkaplerz Michała Archanioła (13)

Fot. 11. Biały szkaplerz Najświętszego Oblicza Pana Jezusa (15)

Fot. 12. Biały szkaplerz Matki Bożej Dobrej Rady (16)

Fot. 13. Biały szkaplerz św. Józefa – forma włoska (17)

Fot. 14. Biały szkaplerz Najświętszego Serca Pana Jezusa (18)

Fot. 15. Medalik szkaplerzny (24)

Fot. 15. Medalik szkaplerzny (24)

A SCAPULAR-ICONOGRAPHY

Summary

The creation of a small scapular was the result of the process of forming brotherhoods and third orders. As a consequence, lay people have been able to wear a scapular as an outward sign referring to religious clothing, which became a symbol of the garment of salvation and divine protection. A small scapular consists of two square or rectangular pieces of woollen cloth (other forms are not allowed). One piece of the scapular should, hung on the back, the other should fall on the chest, they should be joined by ribbons in such a way that you can put them on over your head. The Catholic Church adopted 23 types of small scapulars and scapular medals worn by the lay faithful.

Keywords: scapular, type of a scapular, scapular medal, habit, iconography, the Carmel

Translated by Aneta Kiper

słowa kluczowe: szkaplerz, typy szkaplerza, medalik szkaplerzny, habit, ikonografia, Karmel